

**הרב דוד מנחם רוז
בני ברק**

עיונים והערות בסוגיות ריש פרק התכלת

- א. אוקמיתות הגמ' בביאור מתני' דהתכלת אין מעכב הלבן
- ב. פי' התוס' בדין גרדומין
- ג. בדעת הרמב"ם בהא דלבן אין מעכב התכלת
- ד. פי' א' דכס"מ בדעת הר"מ
- ה. פי' ב' דכס"מ כעין ר"ת
- ו. פי' ג' דכס"מ
- ז. בגמ' לח ע"ב צריך לקשור וכו' ובראיית ר"י בשיעור כדי עניבה, והיאך מתקיים דין ענף לפי' הר"י
- ח. ישוב הגמ' בס"ד לדעת רש"י
- ט. ביאור בדעת הר"מ ור"י
- י. לדעות ראשונים במנין החוטין אם משתנה דין גרדומין ולהלכה
- יא. ראייה מגמ' סנהדרין דלר"מ אין פוסל חוט תכלת שלם
- יב. ביאור בתוס' לח ע"ב ד"ה לרבי
- יג. בביאור הגמ' לט ע"ב דאו גדיל או פתיל
- יד. ביאור עפ"י המשכנות יעקב שם
- טו. דעות קמאי במנין החוטין
- טז. בראיות ראשונם על זה ועוד
- יז. הכרעת אחרונים וביאור בדברי הגר"א סי"ב
- יח. בביאור סוגיא דטלית בת שמונה
- יט. ביאור בגמ' מב ע"א אביק להו מיבק וכו'
- כ. בדיני הכריכה (וכעין פשר בזה)
- כא. סיום

א. מתני' ריש התכלת, התכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת, ומייתי' בגמ' פלוגתא דרבי ורבנן אם מעכבין זא"ז, ומשמע בגמ' דלרבנן כל חד אין מעכב השני, ואף בלית לי' אלא תכלת מניח תכלת לחוד, ולהיפך, אך כיון דבעי גמ' להעמיד מתני' ג"כ כרבי תי' הגמ' דמתני' איירי לענין להקדים התכלת ללבן דלכתחילה מקדים הלבן קודם (לרש"י בתחיבה בכנף, ולתוס' [בשיטמ"ק] בכריכות דלבן קודם), ואי הקדים התכלת אין מעכב ולתי' זה מפרש הגמ' לב' הבבות באופן זה והתכלת אינה מעכבת הלבן מתפרש בטלית כולה תכלת דמקדים לכתחיל' התכלת ודיעבד מהני אם הקדים הלבן והקשה ע"ז הגמ', ותי' רבא דכולה מתני' מתפרש באופן אחר לענין גרדומין דאם נפסק אחד מהמינים וקיים המין השני כשר ואף בתי' זה מפרשי' לב' הבבות בדין גרדומין כמב' בגמ', ואייתי גמ' דאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרין וכו' וכמה שיעור גרדומין אמר ב"ה אמר שמואל כדי לענבן, עוד אמרו שם (לט) משמי' דרב דנפסק החוט מעיקרו פסולה.

ב. והביאו התי' ב' פירושים או דדין הנ"ל דאיגרדם מין אחד הוא באופן דמין השני נשאר שלם ומהמין הפסוק נשאר כדי עניבה בכל חוט (וזה נקטו ראשו' דמהני צד א' של החוט לצידו הב' ודי בנשאר כד"ע מצד אחד אף לפי ר"ת כמב' בב"י סי' י"ב) וזה מהני לרבי כנ"ל בגמ', ובלא נשאר כד"ע הוי כדין נפסק החוט מעיקרו הנ"ל, ונטו התוס' דלפי פירוש זה אף לרבנן כן הוא דמהני הנ"ל. עוד פירשו דלרבי מהני בנפסק מין אחד לגמרי עד הכנף (ולכאו' לא עד בכלל) והמין השני נשאר שלם ולרבנן זה לא מהני אך בנפסקו כולן ונשאר מהן כדי עניבה מהני אף לרבנן ובוהו איירי בני ר"ח דבעי' כדי עניבה, ונפסק מעיקרו דפסול לרבנן הוא בנפסק חוט אחד שאין בו כד"ע, או אף לרבי בנפסק במקום חיבורו בכנף ואין תלוי בכנף כלל, ויש להבין דבריהם מש"כ דלרבנן חמיר טפי מלרבי כיון דב' מצוות הן לא מהני חד לחבר', דאדרבה אם ב' מצוות הן מה בעי' לשני (וכמו שדנו (שם) דיהני ב' חוטי' לחוד) ואם משום דין דגדילים ד' מאי שנא לרבי מלרבנן, ויש לפרש דבריהם דאפשר דמצד קיום הלבן או תכלת לחוד מהני אף לרבנן, אך מצד קיום המין השני שנפסק מצד זה חמור לרבנן

דכיון דאין מעכבין זא"ז אין די בקיום מין אחד בשלימות ובעי' קיום חשוב מהמין הב'.

ג. וברמב"ם פ"א מציצת ג' ד' וי"ח פסק כרבנן דאין מעכבין זא"ז והביא רק אופן דלית לי' תכלת דמקיים בלבן לחוד, ואופן הב' דהלבן אין מעכב התכלת פי' באופן דגמ' דאיגודם חד וקאי אידך, ופי' דנפסק הלבן ואין מעכב על התכלת ואופן הב' דנפסק התכלת לא הביא, ופי' הכס"מ דנקט הר"מ דמאי דמהני לרבי מהני אף לרבנן ופסק כרבנן ואף להכשיר בנפסק מין אחד כרבי (דלא כסברת התוס' הנ"ל).

ופי' כס"מ דה"ה יהני לר"מ אופן הב' דלית לי' לבן דמניח ד' דתכלת, ופי' דכ"ש הוא, עיי"ש (ועיי"ש מה שכת' בכס"מ בה"ד לפרש הגמ' ואף לפירושו אפשר דיהני ד' חוטי תכלת וכמ"ש איהו בהל' י"ח, ועיקר פירושו צ"ע דקו' הגמ' מתכלת דאין מעכב הלבן וזה הוא בח' חוטי לבן ואיהו מפרשו בחוט א' דתכלת, וצ"ע, וגמ' הא קאי ליישב מתני' כרבי, ולרבנן מהני בכל מין לחודי' וכנ"ל בפ"י הגמ').

ולכאו' פירש דעת הרמב"ם דמדהזכיר חד מאופנים דמהני רק לרבנן וחד מאופנים דאיגודם משמע דפסק כרבנן בכל אופניהם וכרבי בכל אופניו ופירש הדין המחודש טפי כנ"ל דתכלת לחוד עדיף, ובנפסק יש חידוש טפי בנפסק כל הלבן דנשאר (להר"מ) חוט אחד דתכלת לחוד, וכן בפ"י הר"ש בן חפני פי' כהר"מ דמטיל חוט א' דהיינו חצי חוט דתכלת וכמו שהביא הר"מ בתשו' משמו, ופי' דלית לי' לבן מטיל ד' דתכלת, (ועיי' לקמן) ואף יהני נפסק חוט התכלת ונשאר הלבן כולו כנ"ל.

ד. ועיי' כס"מ ג' פירושים בדעת הר"מ, א' דנפסק מין אחד לגמרי ונשאר המין הב' שלם כשר ומדרבי ילפי', (ומשמע לכאו' בדבריו דאף בנפסק בכנף, וצ"ע, ומגמ' דהקשו על מ"ד דנפסק החוט מעיקרו פסול מבריייתא דשיריו כל שהוא נמי צ"ע לפי"ז) ואם נפסקו כולם ונשאר מכולם כד"ע כשר כבני ר"ח, ובאופן הקודם שנפסק מין של לגמרי, ומהמין השני נפסק חוט אחד מעיקרו פסול, וצ"ע

אמאי דוקא מעיקרו דהא בזה דאחד פסוק לגמרי לכאור' בעינן קיום שלם מהמין הב', ושמא אפשר לפרש דהמין השלם אם נפסק ממנו יותר מכד"ע מצד אחד הוי כנפסק מעיקרו אף דמצידו שלם ובזה פסול אך בנשאר אף בצד הנפסק כד"ע הוי ככולו שלם וכמו במין אחד שלם דמהני אף לרבנן. ועיי' בעל העיטור בדין דנשאר מין אחד שלם מעין זה.

והוסיף הכס"מ דלפי"ז לרבנן במטיל כולו לבן יפסול אף בנפסק חוט אחד דכיון דכולן מין אחד בעי' שלא יפסק שום חוט, ויש להבין אמאי נימא כן הא הא הד' הם אף כנגד התכלת גם כן ואמאי יפסל בפסיקת אחד, ואפשר דסבר כס"מ דד' דלבן דידן הוא גדילים דלבן לחוד עפ"י מה שפי' התוס' מב ע"א ד"ה תמניא, למ"ד דמטילין ח' חוטיין וכופלן לט"ז דהוא משום גדילים ד' דלבן וכן לתכלת, ופי' כס"מ דאנן מקיימין רק מין אחד, ועיי' לקמן בס"ד לפרש שם להר"מ למ"ד דמטילין רק ד', אמנם פשטות כוונת ב"י דנפסק חוט א' מעיקרו היינו בנפסק ב' צדדיו ולא נשאר כד"ע בשום צד ומשום דכעת דמקיים רק מין אחד לא מצי' לסמוך על כל דהו שנשאר ממנו ובעי' כד"ע בכל חוט (ואף אם לא נפרש במ"ד שם מב ע"א כנ"ל) ואפשר דין זה אמת אף לשאר פי' כס"מ, ואף דאין ראי' לזה מהגמ', הרי לתוס' לרבנן חמור מלרבי, וכל מאי דפסק הר"מ בזה להכשיר הוא מרבי ורבי ודאי איירי באיכא ב' מינין ואין ללמוד מזה למין א'.

והיה מקום לדון דלהר"מ דתכלת הוא חצי חוט א"כ חשוב לי' חצי חוט ונפרש דנפסק החוט מעיקרו אף בנפסק חצי חוט, והיינו בנפסק חצי חוט לדידן עפ"י הב"י הנ"ל שיפסל, אמנם חלוק הוא דהתם דין התכלת להר"מ לפתיל לכרכו על הלבן ומדאמרה תורה והי' לכם לציצת והיינו אין ציצת אלא ענף דהיינו חוטיין יוצאין כדאמרי' מא ע"ב ילפי' דאף תכלת ההוא (דהוא חצי חוט) בעי' דיצא ענף ובנפסק חציו זה – בעי' לחידוש דגרדומין דרבי הנ"ל, אך בשאר החוטיין דעיקר מצותו ד' חוטיין לקיים דין גדילים והיינו מה דהוי כגדיל כרוך יחד (וזה מתקיים בד' חוטיין הכפולין דוקא דהווי ב' גדילים), וזה כבר נתקיים בגדיל, ולכך הא דבעי' דיצא ענף די בצד אחד מכל חוט דבזה מתקיים דין דציצת אינו אלא ענף.

ה. עוד פי' כס"מ בדעת הר"מ פי' ב' דסבר כר"ת ובעי' לעולם קיום מין אחד שלם ומהמין הב' כדי עניבה בכל חוט, אך יש חילוק בין פי' זה לר"ת דלר"ת מניח ב' דתכלת וב' לבן ולהר"מ הרי רק חצי חוט תכלת, וא"כ לפי זה להר"מ אם נפסק חוט הכורך דייקא בצד הכורך שלו ולא נשאר בצד זה כד"ע פסול, ואם נפסקו כל הז' האחרים ונשאר בהם כד"ע כשר (ואפשר דהלבן שצידו הב' הוא תכלת לא בעי' שישאר בו כד"ע דנסמוך על צד דתכלת) וא"כ אף במטיל כולן לבן אם נחמיר כר"ת יש מקום להחמיר טפי בנפסק הצד הכורך ולא נשאר כד"ע ולהקל בנפסקו הז' (או הו' לראב"ד ועוד) ונשאר בהם כד"ע.

ו. עוד פי' כס"מ פי' ג' דנפסק מין אחד כולו עד הכנף ולא עד בכלל כשר במין הב' שלם, ואם נפסקו כולן ונשאר מהן כד"ע כשר, ונפסק חוט אחד במקום חיבורו בכנף פסול (ולפ"ז מתיישבים כל ההערות הנ"ל בפי' הא').

ז. ועיי' שם לח' אמר רבא ש"מ צריך לקשור על כל חוליא דאי לא הא דאמרי בני ר"ח גרדומי תכלת כשרין כיון דאישתרי לי עילאי אישתרי לי כולה, דהיינו דבנפסקו החוטין אם רק בסוף החוליות יהא קשר יפתח הקשר והיאך יתקיימו הכריכות (והא ודאי בעי' דישאר הכריכות גופייהו מדין דפתיל תכלת דלפי' הר"מ בתשו' וכן לפי' א' דרש"י לט ע"ב דפותליהו מתוכו קאי על הכריכות, וכן במדרש, ומדין דגדילים תעשה דבעי' דיהא גדיל אפשר קאי רק על שעת עשיה דכת' גדילים תעשה וכדאמרי' בהא דבעי' בשעת עשי' שיהא מלא קשר גודל בכנף משום ועשו על כנפי בגדיהם והתם לאחר עשי' אין מעכב, אך לגבי דין פתיל תכלת נאמר והי' לכם לציצת ולכאור' לא יהני בזה שעת עשי' לחוד, וכדאמר' כאן דאישתרי כולה פסול אף דישנו קשר העליון עדיין).

והנה בתר דאמרי' דיפתח קשר שבסוף הגדיל ונסמוך על כריכות קודמות, א"כ אפשר שוב קאי גמ' על אופן דנפסק מעיקרא אף יותר גבוה מהקשר אחרון ונשאר כריכות קמאי, ועי' רש"י.

ורש"י פירש דרבא לית לי' דבעי' כדי עניבה דפי' רש"י דבעי' כד"ע בענף דייקא ור"י פי' דמהני כד"ע בגדיל ונסתייע מכאן, ולכאור' קאי ר"י כפי' ר"ת

דבעי' דוקא כד"ע להתיר ולהכי פירש כנ"ל, אך לפי' הי"מ בתוס' שם דלרבי מהני בנפסק מין אחד כולו ושני נשאר כולו, א"כ מאי ראי' מזה דלרבנן דסברי דבעי' דיהא דוקא כד"ע דמהני כד"ע מהגדיל, דאפשר לפרש הגמ' כרבי דאז לא נשאר כד"ע, ובפרט להלכה דפסק רא"ש כפי' הי"מ ואמאי הביא פי' הר"י, וצ"ל דרבא יליף מעיקר דין דבני ר"ח דנפסקו כולן ונשתייר כדי עניבה כשר ואף לרבנן וזה איירי בנשתייר בגדיל כד"ע, ומוכח כן דרבא לא יוכיח מהדין דאיהו עצמו חידשו דמהני נפסק לגמרי מין אחד לרבי.

וכן לפי' הר"מ אף דפסק דאף לרבנן מהני כרבי מ"מ אין לפרש דרבא הוכיח מדברי עצמו כנ"ל, וא"כ אף להר"מ נימא דמהני כד"ע בגדיל. ויש להקשות הא בקרא כתיב והיה לכם לציצית ודרשי' ציצת היינו ענף וציצת צריך לפרוודא והיאך מתקיים דין זה בכדי עניבה בגדיל ולא מהני לזה דבשעת עשי' היה בהכשר דוהיה לכם לציצת כתיב, ואפשר דכיון דנפסקו עד הגדיל והרי עומד ליפתח וכדאמרי' דאשתרי עילאי אשתרי כולי', וא"כ מתקיים דין דענף ע"י שיפתח, ואפשר דמהני אם מפרידו וכלשון ציצית צריך לפרוודא, דאף דנסתבך מפרידנו, וכיון דבעת עשי' הי' ציצת ענף וכעת ישנו בכח דעומד לפתח מהני אם שוב יתירנו.

ח. ואפשר לפרש בס"ד ליישב עיקר שיטת רש"י דבעי' באמת כד"ע מהענף והוכחת רבא דכיון דצד אחד דהחוטין נפסק עד הקשר שוב אין מתקיים הקשר אף שצד הב' דהחוטין נשאר קיים כד"ע, ואף לדיעות בראשו' דאין קושר קשר בסופו ע"י ד' חוטין בד' חוטין אלא שכורך או קושר חוט הכריכה, מ"מ כשנפסקין ד' חוטין עד הכריכה (וזה יש לו לידע ע"י שיעשה סימן בחוטין מה הן ראשי צד א' כמובן לפי' זה) שוב אין מתקיים הכריכה ובפרט בנפסק חוט הכורך בצד שכורך בו שוב אין מתקיים אף שקשרו, אמנם צ"ע מראשונים דלא פירשו כן.

ט. והנה ברמב"ם כת' פ"א ה"ד וכן אם עשה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר. ובכס"מ הנ"ל לפי' הא' משמע ממנו לכאור

דמהני בנפסק בתלי' בכנף גופי' והא יל"ע כנ"ל, ובפי' הב' כר"ת פי' דנפסק ונשתייר כד"ע עד הכנף (וא"כ לכאו' מתפרש כדעת ר"י). ולפי ג' פי' דנפסק עד הכנף ולא עד בכלל, והיינו לכאו' דנפסק עד קשר העליון שתלוי בו בכנף דלמעלה מזה הוי כנפסק מעיקרו וחשוב כאינו כלל, אמנם לכאו' אף לפי ג' דנפסק הלבן בכריכות גופייהו ולא נשאר ממנו כרוך כלל, מ"מ לכאו' ודאי בעי' דהתכלת נשאר כרוך עדיין על הלבן דבעי' דין דפתיל תכלת (וכנ"ל דאף דדין דגדילים אפשר דרק בשיטת עשי' דין דפתיל אין נראה כן), והרי הר"מ כת' דתכלת נשאר והיינו נשאר כדינו דהיינו שכורך הכריכות, או דנימא דמדינא מכשיר אף בנפסקו עד הכנף אך לעולם ניבעי לפחות שצד הא' של החוטין נשאר עכ"פ בחוליא אחת שיתקיים דין דפתיל, או דכוונתו עד הכנף עד סוף חוליא ראשונה הסמוכה לכנף ולא עד בכלל, ונימא דאין כדי עניבה בחוליא א' אם סבר כפי' הר"י או דלא מהני כד"ע בחוליא א' אף לפי' הר"י כנ"ל דבעי' דיתקיים דין דציצת ענף וזה מתקיים ע"י שנפתח מקצת החוטין לאחר שנפסק עד הקשר ושוב הקשר נותר מעצמו, וא"כ אף לר"י לעולם כד"ע בגדיל הוי כד"ע בענף דשוב נפתח הגדיל וישנו כד"ע בענף מלבד חוליא א' דלא מהני אף לר"י, כ"נ לפרש בס"ד. או דר"מ סבר כרש"י ובעי' כד"ע בענף.

ובעיקר דין דכד"ע דלפי' רש"י מהענף יש לסייע מהא דנסתפקו בגמ' אם כד"ע לכל חד לחודי' ופשטות משמע דהן עדיין לחודייהו קיימי, ועוד דקצת צ"ע למיעבד עניבה בגדיל איך שהוא בגדילותו, ולהנ"ל א"ש אף לר"י דמתקיים ע"י ששוב נפתח הגדיל, ושיעור כד"ע לפי"ז הוא מהחוטין עצמן (לא כגדיל) לאחר שנפתחו.

י. והנה איכא ג' דעות בראשו' כמה חוטי תכלת מניח דלרש"י ותוס' ועוד ראשו' מניח ב' לבן וב' תכלת, ולערוך ור"ח וראב"ד ומאירי ועוד מניח חוט תכלת אחד וג' לבן, ולר"מ חצי חוט תכלת וג' וחצי לבן, וכן דעת ר"ש בן חפני ועיי' לקמן בס"ד.

ובעיקר דין גרדומין אפשר לפרש כפי' ר"ת אף לפי' ראשו' דרק חוט אחד דתכלת ובעי' דישאר מין אחד שלם כולו ובמטיל תכלת כמצותו יש בזה קולא

מלר"ת דאם נפסקו ג' לבן ונשאר כד"ע מהני לפי זה (דעיקרו כר"ת), ולהיפך נמי דאם נפסק התכלת ועוד חוט א' מהלבן אף דנשאר כד"ע פסול דאין כאן מין א' שלם. ובמטיל לבן כולו אף בנפסקו ג' חוטיין (אם לא נפסק מחוט הכריכה) יהא כשר, ואם נפרש כפי הי"מ בתוס' א"כ לרבנן לעולם בעי דישאר כד"ע בד' חוטיין, והר"מ חידש ב' דברים לפסוק לרבנן בגרדומין כרבי דמהני בנפסק מין א' כולו ועצם פירושו בגרדומין דמהני בנשאר כד"ע מכולם, וא"כ צ"ע לסמוך להקל, בנפסק מין אחד כולו.

אמנם איכא נפ"מ דאי נפסקו כולם ונשאר כד"ע בד' ראשי חוטיין, דלר"מ דתכלת הוא רק חצי חוט לכאור' בעי דישאר כד"ע מצד התכלת דאם נשאר רק מצד הלבן א"כ אין כאן קיום מצות תכלת כדינו ובעי דישאר המין הב' שלם ואי סמכי' על כד"ע שנשתייר מכולן בעי דוקא מצד התכלת, אך לרבנן יקיים בזה מצות לבן דאין מעכבין באין יכול להטיל תכלת. ולראב"ד דבעי חוט שלם דתכלת אם נשאר כד"ע בתכלת בצידו השני (שאין כורך) לכאור' יהני דסו"ס תכלת הוא, ואף להר"מ נראה דאם הטיל חוט שלם דתכלת (עיי' לק' בס"ד בזה) יהני כד"ע בצד התכלת ויחשב דנשאר ממנו כד"ע.

יא. סנהדרין פח ע"ב: "והאיכא ציצית... ואם הוסיף גורע. בציצית מאי סבירא לן, אי סבירא לן דקשר העליון לאו דאורייתא, האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, ואי סבירא לן דקשר העליון דאורייתא גרוע ועומד".

והנה אי לר"מ פוסל במטיל חוט שלם תכלת א"כ אף למ"ד דקשר עליון לאו דאורייתא הו"ל לפסול זה דלא הוי כל חד לחודי' דהרי הוא אותו חוט מב' צדדיו, אלא דלא הוי בל תוסיף אף להר"מ, וצ"ע, ועיי' לעיל (אות ב') בדעת הר"מ דמהני ד' חוטי תכלת (וכן בר"ש בן חפני דסבר כהר"מ במספר החוטיין) א"כ אין פוסל חוט תכלת שלם.

יב. עיי' תוס' לח ע"ב ד"ה לרבי ב' תי' בגדר הדבר דאין מעכבין זא"ז לרבנן באופן דהקדים תכלת ללבן אם חשיב דיוצא בתכלת לחוד או דקיים תרוייהו ופשוט דהיינו דוקא בשניהם קיימין אלא דהקדים התכלת דכיון דלא מעכבי

אחדדי חשיב דקיים תרוייהו דהרי באמת מקיים שניהם אלא דאין מעכב הקדמת האחד, (וכן פירש חזו"א או"ח ס"ג סקי"א) ובהדיא אמרו קשה עונשו של לבן יותר משל תכלת א"כ אף לרבנן מבטל מצות עשה כשיכול להניח התכלת ואין מטיילו ועי' דאפשר דעובר על כל תגרע.

יג. שם לט ע"ב: "ההוא גברא וכו' רבה בב"ח סבר כתיב גדיל וכתוב פתיל או גדיל או פתיל ורב לעולם פתיל בעינן וההיא גדילים למנינא הוא דאתא גדיל שנים גדילים ד' פתיל עשה גדיל ופותליהו מתוכו". ופרש"י דהתם כל הציצת הי' כרוך ולא יצא ענף כלל דלרבב"ח כשר בגדיל לחוד או פתיל לחוד (וצ"ע לפי"ז היאך יתרץ רבב"ח ברייתא שם הפוחת לא יפחות מז' ואם כרוך חוליא א' כשרה: וכי יכשיר ללא כריכות כלל).

ורב סבר דבעי' לעולם חלק כרוך וחלק ענף, וא"כ פתיל כאן נדרש בלשון ענף, ואפשר דאף לפי' הר"מ בתשו' (הובא במגד"ע פ"א מציצת) מצות התכלת לכריכה ומקרא דפתיל משמע דיליף (וכן במדרש פתיל שצריך לפותלן) מ"מ פי' חז"ל דלשון פתיל תכלת משמע דיצא ג"כ נפרד בסופו ולא דכולו גדיל, ועיי' תוס' נתקשו כמה קושיות בהבנת הגמ', והקשו דהא דין ענף ילפי' מציצת, כדלק' מב. ואמאי ילפי' לי' מפתיל. ואפשר דמהתם ילפי' דיצא ענף אך אפשר די בלבן שיצא ענף, וילפי' מכאן דאף התכלת בעי' דיצא ענף, ולפי' קמאי הנ"ל דהתכלת הוי רק חוט אחד א"ש טובא דמצות התכלת הוא לכריכה ולהכי בעי' קרא דאף הוא יצא ענף, ולרבב"ח אפשר לעשות התכלת כולו כרוך ללא ענף והיינו גדיל ואפשר שיצא ענף והיינו פתיל דאף פותל החוטין וכורכן ואף יוצא לעצמו בסופו, (ואפשר דאי עביד כולו גדיל אזי עושה חציו הב' לבן והוא יוצא ענף וצד הכורך תכלת ורק כורך) ורב פליג דלעולם בעי' דיצא התכלת נמי ענף, ומשום פתיל, ופירש רב דקרא דגדילים ילפי' מיני ד' חוטין דלא אתי קרא לומר דתכלת יהא כרוך כולו אלא קאי על כל ד' חוטין דתחילתן הן גדיל וכרוך ואתי קרא דפתיל לומר דעבדי' לגדילה זו ע"י הפתיל שפותלן לחוטין ואיהו מתוכו דהיינו מתוך הד' חוטין הנ"ל גופייהו, וא"ש מה דהביאו כאן הא דגדילים ד', עיי' תוס'.

והנה רש"י פירש דפותליהו מתוכו היינו דחוט של כרך מתוכו הוא, עוד פי' דאתי קרא לומר דיעשה ג"כ פתיל דהיינו ענף (וכפי' רש"י או גדיל או פתיל), ולשון פותליהו מתוכו מיושב טפי לפי' הא' ועיי' לעיל דלשון פתיל פרשוהו חז"ל דיפתול האחרים ואף יצא נפרד בסופו, ואפשר עוד דכיון דגדילים נאמר אכולהו וזה ע"י הפתיל, וקאמר קרא דין דציצית ענף וא"כ קאי אכולהו, וכן י"ל לפי' הנ"ל להרמב"ם וראב"ד.

ועיי' תוס' ריש פרקין פירשו דפותליהו מתוכו היינו דכופלן לחוטין ועביד מד' ח', וזה א"ש טפי לפירושם דקאי על כל החוטין ולא רק על התכלת אמנם קצת מיאנו בפי' זה עיי"ש בתוס' ריש פרקין וכן להנ"ל לר"מ וראב"ד דפתיל היא על חוט התכלת, צ"ע לומר דפותליהו מלמד דבעי' לכפול כל הד' חוטין, ולראב"ד דבעי' חוט שלם (דהיינו כפול) דתכלת אפשר אתי רב לומר דבעי' דיהא החוט תכלת כפול ולא רק לצורך הגדיל דלפי"ז אפשר די בצד הכורך כהר"מ וכנ"ל לרבב"ח אלא בעי' פתיל שלם (כפול) דתכלת.

יד. ובמשכנות יעקב סי' י"ג פי' בסוגיין דגדילא מיגדיל אינו כרש"י דכל הציצית הי' כרוך או כנ"ל דכל התכלת הי' כרוך, אלא דאותו אדם עשה הציצית באופן קלוע ולא בכריכות סביב, וסבר רבב"ח דמצי' למיעבד כן דאו גדיל היינו קלוע או פתיל כריכות הפותלות, ורב סבר דלעולם פתיל בעי' דהיינו דוקא שיפתלהו בכריכות (וא"ש דלא אמר רב לעולם גדיל ופתיל בעינן וזה א"ש נמי לפי' הנ"ל לראב"ד ורמב"ם ודו"ק) אלא דגדילם קמ"ל ד' חוטין דהיינו דע"י דהוי ד' חוטין שכופלן לח' הוי ב' גדילים (דב' חוטין הכרוכין זב"ז הוי גדיל) ולעולם פתיל בעי' בכריכות והיינו פותליהו מתוכו דע"י שפותל החוטין ע"י אחד מהן בעצמן מיחשיב דהן עצמן גדיל וקלוע, משא"כ אם הי' פותלן ע"י חוט חצוני לא הי' נחשב דהן עצמן גדיל. ולפי זה א"ש לישנא דגמ' בריוח ועיי"ש במשכנ"י פי' כע"ז.

ועיי' שאילתות ובה"ג כתבו דאם כרך כל החוטין ואין לו ענף פסול ומקרא דציצית הוא ענף (מב ע"ב) ועיי' בהעמק שאלה דפירש דהא דלא יליף מסוגיין דפירשו כנ"ל דסוגיין קאי על חוט תכלת לחוד ולמד מזה דתכלת הוא חוט אחד

ודלא כרש"י ותוס', אמנם אם קמאי הנ"ל מפרשים כפי' הנ"ל דגדיל היינו קלוע אין ראי' לנידון הנ"ל.

טו. ובעיקר מנין החוטין הנה דעת רש"י ותוס' ורא"ש ור"י מלונגל ובעל העיטור ורשב"א בחי' יבמות ועוד דבעי' ב' לבן וב' תכלת, ודעת ר"ח (בפי' ברכות) וערוך וראב"ד ומאירי וכן נראה מפי' רמב"ן עה"ת דמטיל חוט א' דתכלת והן כתבו דמטיל חוט שלם (וברמב"ן עה"ת אפשר אין מוכרח זה), ודעת הר"מ בשם ר"ש בן חפני דמטיל חצי חוט דתכלת, וריא"ז וחי"ד"א בחומת אנך בשם ר' וידאל הצרפתי הכריעו כראב"ד וכן רבינו בחיי הביא רק דעת הר"מ וראב"ד, ועצם פירוש פתיל תכלת יש לצרף דיעות שהוא חצי חוט לדיעות דחוט אחד דכולהו פירושו דמצותו לפתיל.

טז. ותוס' הביאו מספר פר' תצא דבעינן ד' לבן וד' תכלת לב"ש אמנם נתקשו בגרסא בספרי וקצת נתקשו במקור לזה, ונקטו דבבלי סבר כן, ואפשר קבלה היתה בידם, ועיי' ביאור"ג סי' י"ב מאי דפירש בסוגיא שם מא: ומשמעות סוגיא דמטיל או' ד' וכופלן לח' או ח' וכופלן לט"ז ומשמע דלפחות מ"ד דסבר דמניח ח' שלמין סבר גדילים ללבן וגדילים לתכלת ופי' התוס' דכן למ"ד דמניח ד' חוטין עבדי' גדילים ללבן ולתכלת, ועיי' לקמן בס"ד.

והנה לא הזכירו התוס' דבספרי פר' שלח איתא בדעת ב"ש שלשה לבן וחד תכלת וכן בעיטור הביא מב' המקומות דסברי ב"ש ד' לבן וד' תכלת, ולפנינו הגיר' בפ' שלח ג' וא' תכלת ובפ' תצא ד' וד', והגר"א הגיה אף בפר' תצא כפר' שלח וכן מתפרש שם קצת להגיה עיי"ש, אמנם סמ"ג הזכיר או ב' תכלת או אחד ומשמע דנספק בגיר' או דהי' לו הסתירה בגיר' וכן לשאר ראשו' הנ"ל צ"ל דגרסו כגיר' הגר"א לפחות במקום אחד בספרי א"כ שוב אין ראי' מספרי.

ובזוהר איתא להדיא שהוא חוטא חד ורשימא בגוונהא והוא נגד מדת המלכות ואות ד' בשם וא"כ הוא או חד מד' או חד מח' ועיי' רמב"ן מה שהביא בשם מדרש ר' נחוניא בן הקנה, וכן הוא באריז"ל ובמגיד מישרים שהוא א' מח' ובמקו"א כת' האר"י א' מד' ואפשר בשורשו דעיקר מצותו לכריכה החשיבו רק

צד תכלת והוי א' מח' אך בדין מצינן ואפשר אף ראוי ליתן חוט שלם כהראב"ד, והוכחנו לעיל דאין פוסל להר"מ חוט שלם תכלת ובסברא נראה כן דלהר"מ לא יפסול חוט שלם דכל הדבר חידוש דמטיל רק חצי חוט וכ"ש דלא הוזכר כלל לפסול בזה. משא"כ ב' חוטין שלמין וכתוס', לכל ראשו' דסברי דרק חוט אחד אפשר גרע, וכלל בידינו דבפלותת הפוסקים הקבלה מכרעת.

יז. ובמשכנ"י הכריע דיניח חוט אחד והוכיח כן מכמה גמ' דמשמעותו כן, וכן בהעמק שאלה שם נקט דכן פשטי הגמרות משמע, וכן הגר"א גרס כן בספר פר' תצא והכריע כן להדיא ביהל אור (פר' פנחס רכח) וכתב כמו שכת' שם דהעיקר כהראב"ד ואפשר כוונתו על ריש דבריו בסי"ב וכן הביאו משמו באמרי נועם ברכות (ט ע"ב) דדעת הפוסקים כראב"ד, ובאו"ח סי"ב ריש דבריו נמי משמע דנוטה שפי לדעת הראב"ד או רמב"ם ובסוף דבריו מה דפירש סוגין עפ"י גיר' הישנה בספרי, ופירש דלב"ש גדילים ד' ללבן ולתכלת ופי' דכן הוא כל הסוגיא, לכאור' מתפרש דבריו דאתי ליישב למ"ד דמניחין ח' חוטין וכופלן לט"ז דהא מנ"ל, אלא דגדילים ללבן וגדילים לתכלת וכפי' התי' בזה, וכן משמעות סוגיא דמ"ד שסבר ח' שהן ט"ז כפל החוטין והיינו משום זה ומ"ד זה פי' במאי דאמרי' ב"ש ד' דד' לבן וד' תכלת, אך למ"ד דמניחין רק ד' אין ראי' מאי סבר ולדעתו גדילים ד' הוא בכל הד' חוטין השלמין ולא בד' חציאין, ולדעתו אין מקור לחלק גדיל אחד ללבן וגדיל לתכלת ופתיל משמע חד, כפי' הראב"ד, וכהכרעתו של הגר"א בכל המקומות.

יח. והרי אמנם צ"ע פירוש זה בסוגיא שם מא ע"ב "כאן בטלית בת שמונה", דהטיל תכלת וקלא אילן וגזרי' דיבוא לטול הקלא אילן בטעות שיסבור שהן תכלת ויקחם עבור טלית אחרת, ולפי' זה דלמ"ד ח' שהן ט"ז מטיל ד' תכלת וא"כ הטיל שם ד' תכלת וד' קלא אילן וא"כ נפרש דיסבור אחר שכל הח' הן תכלת, וזה צ"ב דהא אם לפי' זה בעינן ד' לבן וד' תכלת דבעינן גדילים לכל חד הרי באין לו תכלת שיטיל רק ד' חוטי מין אחד ואמאי מטיל ח' דתכלת, ומזה נימא אדרבה דאירי בהטיל ד' חוטי לבן וחוט אחד תכלת ובעי להניח אחד

מחוטי הלבן קלא אילן ויסבור אחר שהוא תכלת (וכפי הראב"ד, וא"כ יהא ראי' דמצי ליעבד או כר"מ או כראב"ד), ואין נראה כן דהרי מטיל קלא אילן במקום לבן, ויש ליישב להנ"ל דלמ"ד דבעי' ח' חוטי' משום גדילים לכל מין, מ"מ כשיש לו רק מין אחד נמי עושה ח' חוטי', וכנ"ל דהטיל ד' תכלת וד' קלא אילן ויסבור דכולן תכלת (ויהא ראי' דכשר כולן של תכלת).

ופשוט דכל סוגיא שם מוכח דתכלת הוא חיוב גמור מדחיישי' שלא ישאר בטליתו אלא הקלא אילן, אלא דבד' חוטי' אין עשוי לטול משם הקלא אילן להחליפו בלבן דלסברת הטועה או דיוצא מצות לבן ע"י תכלת או דמקיים עכ"פ תכלת לחוד ואין מעכב דאין לו אך לאותו שיטול מטלית בת"ח יהא לו חוט אחר ומ"מ יטול מכאן, או כנ"ל דיוצא הלבן ע"י התכלת ולאמת שהוא קל"א אין מקיים תכלת. ודו"ק, ותוס' ריש פרקין כתבו וז"ל ומהתם (סוגיין מא ע"ב) נמי יש ראי' דכי ליכא אלא לבן או תכלת בעינן לעולם ד' חוטי' דמשמע דבטלית בת ד' חוטי' לא חיישי' שמא יסיר ב' מהן ויניח בטלית אחר שארבעתן מצוה, ע"כ, כוונתם דאם די בב' חוטי' למצות לבן או תכלת לחוד הוי לן לחוש שמא טלית אחרת לא יהא לו כלל ויטול ב' חוטי' מזו ואזי יקיים בשניהם רק מצות תכלת מדאינן מעכבין.

יט. שם מב ראב"י רמי ארבע ועייף להו מיעף ומעייל להו בגלימא ואביק להו מיבק קסבר בעי' תמניא בגלימא כי הכי דליהוי גדיל גדילים במקום פתיל, ונתקשו טובא בביאור דבריו "במקום פתיל", ולהנ"ל מהגר"א א"ש בס"ד דפתיל היינו התכלת ומ"ד זה סבר דבעי' לתכלת ד' חוטי' כמ"ד דמטיל ח' שלמין והיינו דקאמר בעינן תמניא בגלימא, דבעיקר הדבר מצריך ח' חוטי' והיינו גדילים במקום פתיל, דהיינו גדילים ד' במקום מצות פתיל תכלת, אך איהו קיים את זה ע"י הטלת ד' חוטי' שהן כבר כפולין והכניסן לבגד ואביק מיבק צד הנפרד עם צד העניבה (ואפשר דאביק כל ב' קצות חוט בקצהו השני שהוא עניבה וכפול), ועי"ז חשיב דעביד גדילים ד' מכל מין, דהטיל ב' חוטי' לבן וב' תכלת כפולין והא דגדיל הוי בב' חוטי' הוא משום דבכפילתן לד' הם נעשין גדיל, דגדיל הוא קליעה ואין קליעה בפחות מג', וכאן שתוחב ועונב ב' קצוות בקצה הכפול השני

חשיב גדיל ועשה כן בכל הד' והו"ל גדילים מכל מין, וזה מה דהביא הגמ' אח"כ ר' ירמיה רמי תמניא דאינהו שיתסר ולא אביק להו, דהוא סבר דבעינן גדילים מכל מין ועשה כן ע"י ח' חוטיין ולא ע"י עניבה. כ"נ לפרש בס"ד.

כ. שם לט ע"א: "ואפי' לא כרך אלא חוליא אחת – כשרה". בפשטות בכריכת חוליא אחת זו כורך מב' המינים מלבן ותכלת, ולעיל (לח) אמרו בהקדים לכרוך התכלת (לפי' התוס' שם) לפני כריכת הלבן חיסר מצוה מן המובחר ומשמע דאם לא יכרוך מהלבן לא קיים מצותו, וא"כ כשאמרו כורך חוליא אחת הוי כריכת לבן תכלת ולבן מכל אחד כריכה אחת, ומשום דין דמתחיל ומסיים בלבן, א"כ מתקיים מצות על כנף פתיל תכלת בכריכה אחת אלא דשלימות הכריכה או משום דין דמתחיל בלבן בעי' ג' כריכות, (בצירוף הלבן).

ולפי"ז חשיב חוליא אחת ע"י צירוף ב' מינים, והנה נחלקו קמאי באופן הכריכות אי עביד חוליא לבן וחוליא תכלת או דכולן תכלת מלבד כריכה ראשונה ואחרונה, ועיי' השגות הראב"ד, וכתבו ראשו' דתכלת הוא נגד הרקיעין והלבן הוא נגד אויר שביניהן, והנה אם מתחיל בלבן חוליא שלימה וכן שוב מתכלת לפי הסדר הרי עושה ו' דתכלת וז' דלבן וצ"ע ליישב, אך להנ"ל דחוליא אחת מב' מינים מהני נוכל לעשות כעין פשרה בין השיטות, דחוליא א' יהא מכריכה אחת לבן וב' תכלת ושוב חולית לבן וחולית תכלת, ואחרונה יעשה ב' כריכות תכלת וחד לבן ואף יתיישב קו' הנ"ל לאופן זה, דחוליא ראשונה ואחרונה חשיב דהיא מתכלת ורק מתחיל בה בלבן. (ומדינא ודאי כשר לכתחילה [בחוליא אחת כשר בדיעבד] דאי נימא דחצי חוליא לא הוי התחלה בלבן ואף התחלה בתכלת אין כאן, וחולית לבן שאח"כ היא המתחלת ומדרך פשרה בין השיטות לפחות נימא כן), ולפי"ז כשעושה רק ז' חוליות יכרוך כולן מתכלת לבד כריכה ראשו' ואחרונה, וכן הוא לפי' הנ"ל מראשו' דז' דתכלת כנגד ז' רקיעין, וממילא מובן מאליו דכשעושה י"ג מוסיף הלבן בין חוליות הנ"ל, ועי' אמרי נועם ברכות (ט ע"ב) משמע דסבר הגר"א שם כהרמב"ם בכריכות, והרי ביהל אור פנחס (רכח) פירש כהר"ע גאון ולהנ"ל בס"ד א"ש ואין משמע כן בפי' הגר"א שם ואפשר לפי מה שהגי' שם משתנה זה, וצ"ע. וצ"ע בשאר מקומות בזוהר אי יש ראי' לזה.

כא. עיין זוהר פר' שלח (קעה) בגין דתכלת איהו כרסייא לבית דוד ותקונא דילי', עיי"ש באורך ואף דענינו דהוא נגד מדת המלכות משמע דהוא כסא להשראת השכינה והכנה למלכות בית דוד, ועיי"ש (קעו) תני ר' ייסא כתי' כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות וכו' כך זמין קב"ה לאפקא להו לישראל מן גלותא וכו' אשתמודעא זאת בעטופא דמצוה בההוא זמנא אשתמודעא זאת בכמה נמוסין דילה דיעביד קב"ה אתין ונסין בעלמא, כדין כתי' ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד.

ויה"ר שיגלה כבוד מלכותו בב"א.